

La influència de les guerres de religió en la immigració francesa al Maresme durant els segles XVI i XVII*

ALEXANDRA CAPDEVILA MUNTADAS

INSTITUT UNIVERSITARI SANT PACIÀ. FACULTAT ANTONI GAUDÍ

1. Introducció

En una carta datada el 8 de novembre del 1591, els consellers de les valls d'Àneu informaven de l'entrada de luterans francesos a través de la vall del Cardús i demanaven ajuda al rei Felip II per tal que auxiliés a les valls pirinenques.¹

Certament, aquest no era un episodi aïllat. El degoteig de persones provinents del país veí fou incessant, tal com ho demostren les fonts de l'època. Per exemple, Soler indicava que «de franceses hay a millares y no hay parte alguna de Cataluña donde no se encuentren».²

Nadal i Giralt, considerats els precursors de l'estudi de la immigració francesa a Catalunya durant els segles XVI i XVII, van calcular que la colònia gala va arribar a les 100.000 persones, la qual cosa

representava gairebé un 17% del conjunt del país.³

Tot i que les causes d'aquesta allau migratòria són molt diverses (personals, econòmiques, polítiques i religioses ...), cal

La massacre d'hugonots del dia de Sant Bartomeu de 1572, segons François Dubois (Musée cantonal des Beaux-Arts)

ressaltar-ne dues de fonamentals: el desequilibri crònic entre població i recursos especialment greu a la zona pirinenca i els estralls provocats per les Guerres de religió a França.⁴

Cal recordar que entre 1560 i 1598

* Ponència realitzada en el marc del projecte de recerca *Espais connectats al llarg del temps. Catalunya i el món mediterrani als segles XVII i XVIII (CATMED)*. Número de referència: PGC2018-094197-B-I00

¹ AGA [=Arxiu General d'Aran] 190-71-T1-2960. Carta des conselhers des Vals d'Aneu dirigida entàs conselhers d'Aran, 1591.

² Jordi Nadal; Emili Giralt, *Immigració i redreç demogràfic. Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, Eumo, Vic, 2000, 99.

³ Jordi Nadal; Emili Giralt, *Immigració i redreç*.

⁴ Per aprofundir en aquest tema vegeu Alexandra Capdevila, «Fugint de la misèria i la violència: una aproximació a les causes de la immigració francesa a terres catalanes als segles XVI i XVII», *III Congrés Internacional d'Història dels Pirineus*, UNED, Andorra la Vella, 2017, 213-226.

l'Hexàgon va patir fins a vuit Guerres de religió amb alternança de períodes de violència i de pau que van enfrontar als catòlics amb els protestants calvinistes, coneguts com a hugonots.⁵ Aquestes tensions es van reactivar entre el 1610 i el 1620 amb motiu de l'assassinat polític del rei Enric IV de França a mans d'un catòlic exaltat.

El temor que entre els nouvinguts s'infiltrés algun luterà que pogués erigir-se en una quinta columna per a la propagació del protestantisme a l'interior de la Monarquia Hispànica va causar els recels de les autoritats i va afavorir la presa de tot un conjunt de mesures: la creació del bisbat de Solsona al 1593 per poder controlar de més a prop l'arribada d'immigrants gals, l'establiment d'exàmens de doctrina catòlica als eclesiàstics oriünds del regne de França, l'elaboració d'índexs de llibres prohibits per evitar la propagació del pensament hugonot i la presentació de documents o testimonis per part dels nuvis forans per tal que confirmessin la seva fe catòlica i solteria.

En aquest sentit, la ponència d'aquest col·loqui centrat en els exilis i les dissidències pretén mostrar com en el marc de la immigració francesa dels segles XVI i XVII, hi va haver un flux demogràfic protagonitzat per persones que a causa de les maltempsades provocades per les Guerres de religió es van veure obligats a marxar dels seus llocs d'origen i buscar auxili en indrets més segurs.

Alguns fugien de la violència i la misèria causada per aquest conflicte polític, així com de la persecució religiosa a la qual

havia estat sotmesos per part dels protestants. En altres casos, tot i ser hugonots, no van dubtar a desplaçar-se a la catòlica Monarquia Hispànica. Aquest fet i les seves costums i tradicions allunyades del ritus catòlic van afavorir que fossin objecte, en ocasions, de la persecució del Tribunal del Sant Ofici i dels recels de les autoritats i de la societat.

La consulta dels expedients matrimonials, els llibres de matrimonis dels segles XVI i XVII, la Matricula de francesos del 1637 i una mostra dels processos inquisitorials dels segles XVI i XVII han de permetre copsar la influència que va tenir l'esclat de les Guerres de religió a França en l'articulació d'aquest moviment de població a Catalunya i al Maresme.

Així, a partir de les dades aportades per aquestes tipologies documentals s'aprofundirà en l'estudi de la cronologia de les seves arribades i la seva presència en la documentació per confirmar si aquests anys coincideixen amb els de major tensió entre catòlics i hugonots, així com en la seva procedència geogràfica per determinar si les zones d'on provenien es distingien per haver estat escenari d'aquest conflicte bèl·lic i focus d'arrelament del protestantisme. Finalment, les referències a aquest enfrontament religiós en els expedients matrimonials i els processos inquisitorials permetran posar de relleu des de la comunitat receptora els efectes que va causar les Guerres de religió en forma d'exilis i migracions i respondre a l'etern debat al voltant de si van arribar protestants a terres catalanes o si únicament es tractava de catòlics que fugien de les malvestats de la guerra.

⁵ Per referir-se al terme hugonot s'utilitzarà indistintament el concepte luterà, hugonot i protestà.

2. La immigració al sud per viure avec plus de franchise et de soulagement

A partir del buidatge dels llibres de matrimonis d'un conjunt de parròquies distribuïdes al llarg de la geografia catalana (Barcelona, Mataró, Sant Andreu de Llavaneres, Lleida i el Creixell), Nadal i Giralt van concloure que des de finals del segle XVI i al llarg d'uns 150 anys «des de la capital fins al llogarret més petit, passant per les ciutats, viles i llocs, cap zona del Principat i comtats (mentre foren espanyols) sembla haver-se lliurat de l'allau de pobladors vinguts de l'altra banda dels Pirineus».⁶

Amb tot, la presència francesa no es va distribuir arreu de la mateixa manera. Així, la historiografia ha detectat una tendència a establir-se a la costa, a les zones pròximes a la capital catalana i a aquells nuclis més manufacturadors o amb una economia més diversificada.⁷

⁶ Jordi Nadal; Emili Giralt, *La population catalane de 1553 à 1717. L'émigration française et les autres facteurs de son développement*, SEVPEN, Paris, 1960, 31.

⁷ Jordi Nadal; Emili Giralt, *La population catalane*. Jordi Nadal; Emili Giralt, *Immigració i redreç*. Jordi Nadal; Emili Giralt, *La immigració francesa a Mataró durant el segle XVII*, Caixa Laietana, Mataró, 1966. Jaume Dantí, *Terra i població al Vallès Oriental. Època moderna. El creixement demogràfic i econòmic als segles XVI i XVII*, Ajuntament, Santa Eulàlia de Ronçana, 1988. Josep M Torras Ribé, «Demografia i societat a Igualada durant els segles XVI i XVII », *Miscellania Aqualatensis*, núm. 4, 87-109. Valentí Gual, *Gavatxos, gascons i francesos. La immigració occitana a la Catalunya moderna. El cas de la Conca de Barberà*, Rafael Dalmau, Barcelona, 1991. Carles Millàs, *Els altres catalans dels segles XVI i XVII*, Abadia de Montserrat, Barcelona, 2005. Alexandra Capdevila, *Quan la terra promesa era al sud. La immigració francesa al Maresme als segles XVI i XVII*, Fundació Iluro, Mataró, 2014.

Així, l'anàlisi dels llibres de matrimonis dels segles XVI i XVII revela que el Barcelonès, l'Alt Empordà, el Baix Llobregat i el Maresme van ser les comarques amb un percentatge més elevat de nuvis originaris del regne de França. Si al Barcelonès, la proporció de cònjuges gals representava gairebé un 13%, a l'Alt Empordà i al Baix Llobregat era de quasi un 10% i al Maresme aglutinava un 8%. En canvi, al Priorat, a la Ribera d'Ebre, a les Garrigues, al Baix Camp i al Pallars Jussà no va ultrapassar el 3%.⁸

Aquestes dades confirmen fins a quin punt el Maresme es va erigir en un dels principals nuclis receptors d'immigrants francesos. Aquesta rellevància cal atribuir-la tant a la seva ubicació geogràfica arran de mar i pròxima a la capital catalana, com al seu dinamisme econòmic. Diversos treballs han mostrat com en el decurs dels segles XVI i XVII al Maresme es van establir les bases de l'expansió econòmica del segle XVIII fonamentades en l'arrelament del monocultiu vitivinícola i el comerç.⁹

Certament, hi havia una gran demanda de mà d'obra per a la reconversió de les

⁸ Alguns dels resultats que s'indiquen formen part d'un projecte de recerca en curs que pretén analitzar la immigració francesa al conjunt del país i, per tant, es tracta de dades inèdites i provisionals.

⁹ Joan Giménez Blasco, *Mataró en la Catalunya del segle XVII. Un microcosmos en moviment*, Caixa Laietana, Mataró, 2001. Benet Oliva, *Els orígens de la primera industrialització del rerepaís. Un cas emblemàtic. Vilassar i el capital comercial barceloní (1828-1875)*, Caixa Laietana, Mataró, 1999. Alexandra Capdevila, *Entre la vinya i el comerç. Els orígens de l'expansió econòmica del Maresme als segles XVI i XVII*, Documenta Universitària, Girona, 2010.

terres ermes i cerealícoles en vinyes. Aquesta feixuga tasca va recaure, en molts casos, en mans d'aquests nousvinguts. Precisament, la Matricula de 1637, que aplega el conjunt de francesos residents al llarg de la costa catalana, evidencia que el Maresme va ser la zona amb una major presència gala.¹⁰

Des del punt de vista cronològic, Nadal i Giralt van distingir les següents fases: una d'ascendent, des de 1500 fins al 1540; una altra de plenitud, des de 1540 fins al 1620 en què els marits francesos van assolir la seva màxima representació a les acaballes del segle XVI; una altra de descens a causa d'un empitjorament de la conjuntura política i econòmica catalana i una millora de la situació a França.¹¹

Recentment, la tesi doctoral de Miquel Amengual, fonamentada en el buidatge dels llibres d'esposalles de la catedral de Barcelona corresponent a la zona de l'oficialat de Barcelona des del 1481 fins al 1643, ha constatat l'existència de quatre grans etapes.¹²

Una primera etapa entre 1481 i 1520 en què els immigrants gals apareixen de forma molt esporàdica amb un percentatge que representa un 1,4% del total. Una segona fase d'ascens entre 1521 i 1565 en què es poden obtenir percentatges superiors al 20% i s'assoleix una proporció del 6,8%. Una tercera entre 1566 i 1610 que encarna un moment de màxima plenitud migratòria en què els francesos arriben a representar un 22,7%.

¹⁰ Alexandra Capdevila, *Quan la terra promesa*.

¹¹ Jordi Nadal; Emili Giralt, *Immigració i redreç*

¹² Miguel Amengual, *La Immigració francesa a l'àrea de Barcelona a l'època moderna (segles XV, XVI i XVII)*, tesi doctoral UAB, Bellaterra, 2018

Finalment, una quarta fase entre 1611 i 1643 en què la presència gala tendeix a decaure, tot i aglutinar un 15,9%.

En el cas del Maresme, les dades subministrades pels llibres de casament evidencien que en línies generals la fase de major presència francesa es va situar en la primera etapa.¹³ Amb tot, entre 1621 i 1660 no es detecta un descens generalitzat dels cònjuges francesos, sinó més aviat un estancament a l'alça.

Entre la segona meitat del segle XVI i el 1620, els llibres de matrimonis d'Alella, Arenys de Mar, Arenys de Munt, Argentona, Cabrera, Canet de Mar, Dosrius, Malgrat, Mataró, Premià, Sant Andreu de Llavaneres, Sant Cebrià de Vallalta, Teià, Tordera i Vilassar revelen que entre un 8 i un gairebé 19% de les noccs celebrades estaven integrades per un nuvi d'origen francès.

A Tordera, Canet de Mar, Dosrius, Vilassar i Arenys de Mar, els percentatges de matrimonis conformats per un ultrapirinenc es van caracteritzar per la seva homogeneïtat, ja que es van situar entorn del 10%. En canvi, a Teià, Alella, Malgrat i Mataró la proporció de forasters que va passar per la vicaria va ser més important, atès que representava entre un 15 i un 19% de les bodes celebrades en aquestes poblacions. A la banda baixa se situaven Sant Andreu de Llavaneres, Arenys de Munt i Sant Cebrià de Vallalta, on la proporció de francesos a les actes de casament va ser a l'entorn del 8%.

Per tant, segons els percentatges obtinguts als llibres de matrimonis, la proporció de gent oriünda del regne de França instal·lada al conjunt de la comarca entre les acaballes del segle XVI i el 1620 va

¹³ Alexandra Capdevila, *Quan la terra promesa*.

oscil·lar entre el 8 i el 19% de la població total masculina.

Si es té present que estudis realitzats a partir dels expedients matrimonials han revelat que els contraents de l'Hexàgon passaven per la vicaria al cap d'uns deu o quinze anys d'haver arribat al país, cal concloure que el període de màxima influència gala en aquesta primera etapa es va situar durant la segona meitat del segle XVI.¹⁴

En aquest període, el regne de França estava patint les conseqüències d'una guerra fratricida que va enfrontar a catòlics i hugonots i que va sembrar el pànic, la destrucció, la violència i la misèria arreu del país.

Si la cronologia de l'arribada dels ultrapirineus coincideix amb l'esclat de les Guerres de Religió, per tal de detectar la influència d'aquest conflicte bèl·lic en aquest moviment migratori cal esbrinar quines eren les seves principals zones de procedència en aquesta primera etapa, ja que en algunes àrees les conseqüències d'aquesta guerra foren més virulentes i dramàtiques.

Malgrat que en la meitat de les partides d'aquesta primera etapa no s'esmenta el bisbat d'origen, el seu estudi a partir de les actes que sí ho ressenya mostra que quatre de cada deu contraents eren originaris dels Pirineus i Prepirineus, tres de cada deu de les Terres Altes i el Massís Central i, gairebé dos de cada deu del Llenguadoc i la Conca de la Garona.¹⁵

Pel que fa als bisbats, sobresurten els naturals de Comenge i, en menor mesura,

¹⁴ Alexandra Capdevila, *Quan la terra promesa*.

¹⁵ Alexandra Capdevila, *Quan la terra promesa*.

de Càors, Rius i Lombés. En aquells casos en què la partida esmenta la localitat s'ha pogut esbrinar el cantó de pertinença. En concret, s'ha detectat que una part dels nuvis casats entre la segona meitat del segle XVI i principis del XVII procedia principalment de Sent Gaudenç. Amb tot, cal fer constar que alguns eren originaris, també, de Le Fossat, Càors, Aurinhac i Tolosa.

Seguint la divisió departamental actual, molts dels gals consignats en aquest període eren nadius de l'Alta Garona, Oût, Arieja i Gerç, tal com es pot observar en el mapa situat a l'annex. Respecte al conjunt dels nuvis gals casats a la comarca durant els segles XVI i XVII, cal destacar que sis de cada deu nuvis d'Oût havien arribat entre la segona meitat del segle XVI i principis del XVII.

Una vegada identificades les zones d'origen, cal conèixer quina era la situació socioeconòmica d'aquests indrets per confirmar o descartar la influència de les Guerres de religió en aquest flux migratori.

A mitjan segle XVI es calcula que un 10% de la població de l'Hexàgon era de confessió calvinista i d'aquests més del 80% residien a la meitat sud del regne, que era la zona de procedència de la major part dels nouvinguts.¹⁶ En concret, les comunitats calvinistes es van concentrar principalment en la «mitja lluna reformada» que va de Poitou al Delfinat, passant per la vall de la Garona, el Llenguadoc i la vall del Roine.¹⁷

A partir del 1561, la major part de la

¹⁶ Nicolas Le Roux, *Les Guerres de religion: 1559-1629*, Belin, Paris, 2009, 352.

¹⁷ Nicolas Le Roux, *Les Guerres de religion*, 50-51.

població d'algunes ciutats del sud va assumir la Reforma. Aquest és el cas de Castres, Montalban o Nimes.¹⁸ A Tolosa es van convertir diversos notables i en especial oficials reials.¹⁹ Tot i ser un fenomen urbà, el protestantisme es va deixar sentir, també, en algunes zones rurals, com les de Saintonge, Bearn, Navarra, Agen, Montalban, Vivarès i Normandia.²⁰

A les regions pirinenques, tret del Bearn i del nord del departament actual de l'Arieja, la doctrina calvinista pràcticament no va arrelar.²¹ En aquest sentit, cal remarcar que el bisbat de Comenge, d'on eren nadius molts dels immigrants arribats al Maresme, no va manifestar juntament amb el de Coserans cap interès per la nova religió.²² En canvi, al Bearn, entre 1570-1571 i 1589 es va suprimir la celebració de la missa i totes les parròquies d'aquesta zona van ser obligades a celebrar el culte segons el ritual reformat.²³

Per la seva banda, al Llenguadoc i a la Conca de la Garona i a les Terres Altes i al Massís Central, si Montalban, Millau, Sant Africa van esdevenir els grans bastions del protestantisme; Rodés, Càors, Fijac ho

foren del catolicisme.²⁴ Precisament, a Càors, bisbat d'origen de molts dels nouvinguts al Maresme, Jacques-Auguste de Thou va assegurar que els protestants eren poc nombrosos «mais fortifiés par les jeunes gens qui estudoient le droit sous François Roaldez, jurisconsulte distingué».²⁵

Els estudis sobre el protestantisme han constatat que va arrelar en aquelles ciutats i viles on hi havia una important circulació de llibres i Bíblies. Tot i que la seva pertinença afecta a totes les categories professionals, es consigna un major predicament en les classes socials més altes que sabien llegir i escriure. En canvi, la pagesia es va veure poc afectada. En aquest cas, cal puntualitzar que el perfil d'immigrant francès arribat a terres catalanes i maresmenques corresponia a una persona originària de zones rurals, sense massa formació i que es va guanyar la vida, fonamentalment, en les tasques del camp.

Amb tot, la convivència entre catòlics i protestants va afavorir que tot i continuar professant el catolicisme, alguns membres del clergat, sacerdots més modestos, monjos, vicaris i prelats advoquessin per la tolerància i d'altres es convertissin a la religió reformada.

Aquesta breu pinzellada sobre la geografia del protestantisme a França palesa que la major part de les zones de procedència dels nuvis francesos casats al Maresme entre la segona meitat del segle XVI i inicis del XVII va romandre fidel al catolicisme. Amb tot, això no exclou que aquests indrets haguessin estat escenari d'algun

¹⁸ Nicolas Le Roux, *Les Guerres de religion*, 50-51.

¹⁹ Nicolas Le Roux, *Les Guerres de religion*, 50-51.

²⁰ Nicolas Le Roux, *Les Guerres de religion*, 50-51.

²¹ Janine Garrisson, *Protestants du Midi 1559-1598*, Privat, Tolosa, 1980, 64.

²² Serge Brunet, "*De l'Espagnol dedans le ventre!*": les catholiques du Sud-Ouest de la France face à la réforme : vers 1540-1589, Honoré Champion, Paris, 2007, 37.

²³ Philip Benedict, «La population réformée française de 1600 à 1685», *Annales. Economies, sociétés, civilisations*, núm. 6, 1987, 1433-1465.

²⁴ Guillaume Lacoste, *Histoire générale de la province de Quercy*, J. Girma, Càors, 1883.

²⁵ Serge Brunet, "*De l'Espagnol!*", 45.

enfrontament o haver patit el pas de tropes d'un o altre bàndol. En aquest cas, la consulta de, les memòries elaborades pels intendents, els eclesiàstics i les obres publicades pels erudits locals i especialistes en les Guerres de religió del país veí permetran conèixer en quina situació es trobaven les zones de procedència dels nouvinguts.

Així, la bibliografia i les fonts coetànies mostren les conseqüències que va tenir aquest conflicte des del punt de vista de la destrucció del patrimoni arquitectònic i artístic, la generalització de la violència, els abusos, els pillatges, la propagació de malalties, la confiscació de béns a l'església catòlica, la profanació de cementiris catòlics i el cessament del culte catòlic en algunes esglésies. Sense voluntat de ser exhaustius cal fer esment a alguns dels efectes que va tenir aquest conflicte en alguns dels enclavaments de procedència dels immigrants francesos arribats a terres catalanes i maresmenques.

La rivalitat entre l'antic comtat de Comenge amb un posicionament catòlic i el de Foix de caràcter hugonot va propiciar que algunes de les zones de procedència dels nouvinguts patissin amb més intensitat el pas de les tropes, els enfrontaments bèl·lics i els saqueigs i represàlies. Precisament, al bell mig d'aquests dos territoris es trobava l'enclavament de Coserans que a causa de la seva divisió entre catòlics i hugonots es va erigir en l'escenari dels enfrontaments entre comengesos i foixencs.

A Coserans se sap que els calvinistes van assumir les regnes del govern el novembre de 1562 amb la presa de tot un conjunt de mesures molt polèmiques, com ara la

substitució del culte catòlic pel calvinista, l'apropiació de tots els béns eclesiàstics i l'expulsió dels religiosos dels monestirs catòlics.²⁶ Tot i això, tant el clergat com el poble de Coserans van romandre fidels a la religió catòlica. En canvi, alguns individus de l'estrat nobiliari es van alinear al costat de la nova religió.

En una assemblea els cònsols de Rius van exposar al 1568, com «lez rebelles a la majesté du roy, sedicieulx et perturbateurs du bien et repoz public, saisis et ampares des villes du Carla, Mas d'Azil et le Fossat, faire journellement incursions, forces villainies, voleries, larracins, sacrilleges, incendies, murders, massacres [...] et saisies de villes et autres innomables, excecrables et inhumains excès».²⁷

Al 1572 les localitats d'Era Escura, Montbrun, Merigon, Contrasi i Montesquieu-de-Lavantès del bisbat de Rius van ser cremades i saquejades per les tropes hugonotes. Dins el quadern de comptabilitat de Jean Roquade de l'any 1576, s'assenyalava referint-se a Montesquieu-de-Lavantès i Contrasi que «lesdits lieux sont inhabitables, brulés et ruynés par les ennemys».²⁸ En relació amb Era Escura i Montbrun, es constata com «lesdits lieux de Lescure et Montbrun ont été batus de canon, inhabitables, brulés, environnez des ennemys»²⁹ i pel que fa a Sent Sever s'assenyalava que «est brulée

²⁶ L. de Bardies, *Les Huguenots en Couserans. Documents inédits recueillis et préparés pour la Société historique de Gascogne*, Honoré Champion, Paris, 1933.

²⁷ Pierre-Jean Souriac, *Une Guerre civile : affrontements religieux et militaires dans le Midi toulousain, 1562-1596*, Champ Vallon, Seyssel, 2008, 89.

²⁸ Jean Lestrade, *Les Huguenots dans le diocèse de Rieux*, Honoré Champion, Paris, 1904, 53.

²⁹ Jean Lestrade, *Les Huguenots*, 53.

et n'y habite personne».³⁰

Resulta especialment significatiu l'informe elaborat entre 1626 i 1635 a propòsit de l'estat en què havia quedat el bisbat de Rius després de les Guerres de Religió. En aquest document sovintegen les al·lusions a la destrucció de molts edificis religiosos, la usurpació de propietats a les esglésies, la profanació de cementiris, la paralització del culte en determinades parròquies, la relaxació de la moral i els costums i l'absència de rectors o vicaris a moltes esglésies.

Confirmen aquest clima de destrucció, misèria i violència el relat d'alguns dels testimonis. Així, Bertran Medan, consol de Saint Michel de 30 anys, assenyalava com els hugonots van tallar el cap de moltes imatges dels temples parroquials i van cometre també «mille inominies».³¹

Guillem Barcus, consol de Saint Sulpice Lézadois de 60 anys, explicava que moltes esglésies de la seva diòcesi es trobaven «ruynées, pilhées et bruslées», molts dels capellans havien estat morts o assassinats i les dones violades.³² Guillem Fitte, cardador de Rius de 33 anys, va fer al·lusió a les coaccions a les que s'havien vist sotmesos molts pagesos per tal que paguessin els delmes i els censos als hugonots en comptes dels catòlics. De no fer-ho se'ls amenaçava dient-los que els «couperroient la gorge et brusleroient leurs maisons et metteries».³³

A Tarbes, el 1570 l'exèrcit hugonot «tuarent et massacrent plusieurs gens ecclesiastiques et autres habitants, tant de

lad. ville que lieux circumvoisins, pillarent et empourtarent ce que y trouvaient aud. pays de Bearn».³⁴

A Sent Gaudenç, principal indret de procedència dels francesos arribats al Maresme, van sovintejar els saqueigs, els pillatges i els incendis. De fet, com a conseqüència dels atacs patits tant l'església de Sent Gaudenç com el seu arxiu van quedar molt malmesos.

A Gavaldà, dins l'àrea de les Terres Altes i el Massís Central, les activitats comercials havien quedat aturades, ja que els hugonots impedièren l'accés dels mercaders en la ruta cap al baix Llenguadoc: «tous affaires et négoce ont cessé en ce pays et principalement en cette pauvre ville [de Mende]».³⁵

Precisament, Pere Bordeus justifica, en el seu expedient matrimonial de finals del segle XVI, els problemes que té per aportar testimonis del seu lloc d'origen que confirmen la seva solteria «per la molta dificultat que ya de pasar a França per les moltes guerres y luterans que són per a poder portar de allí testimonis com no és allí casat».³⁶

El pas de les tropes indisciplinades havia provocat també, la generalització dels pillatges, la destrucció de les collites i la propagació de malalties. En aquest cas, cal

³⁰ Jean Lestrade, *Les Huguenots*, 53.

³¹ Jean Lestrade, *Les Huguenots*, 26.

³² Jean Lestrade, *Les Huguenots*, 26.

³³ Jean Lestrade, *Les Huguenots*, 33.

³⁴ Christian Durier, *Les Huguenots en Bigorre [Texte imprimé]: documents inédits / texte préparé par Ch. Durier, et annoté par J. De Carsalade Du Pont*, Honoré Champion, Paris, 1884, 190.

³⁵ Jean Roucate, *Un Pays de La France Centrale au Temps de La Ligue: Essai Historique Sur Le Gevaudan*, Mende, 1900, 95.

³⁶ ADB [=Arxiu Diocesà de Barcelona]. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 27. Pere Bordeus, estranger, amb Àngela Rovira de Barcelona. 1591.

fer esment als efectes causats pel flagell de la pesta que va afectar durant dos anys a Gavaldà. Les fonts coetànies estimen que dos terços de la població va morir a causa de la pesta.³⁷ Amb tot, caldria matisar aquestes dades, ja que s'evidencia entre les fonts contemporànies una certa tendència a l'exageració. Ara bé, és inqüestionable la relació de causa efecte entre el pas de l'exèrcit i la proliferació de malalties.

En altres casos, es va produir una militarització de la societat que va provocar que la població masculina fos obligada a enrolar-se en companyies. Per exemple, a Aurinhac d'on eren originaris alguns nouvinguts establerts al Maresme, es va ordenar al 1567 a Philippe de Saman, senyor de Montmaur, aixecar una tropa de 200 homes de l'entorn per conduir-los cap a Tolosa.³⁸

Més enllà de la destrucció i la violència, altra de les conseqüències que va suscitar aquest conflicte religiós va ser l'establiment d'una fiscalitat molt onerosa. Així, atesa la petició de Monluc, bisbe de Valença i superintendent de les finances, es va elaborar un estat dels impostos pagats a la reialesa. En aquest cas, el comtat de Comenge va demostrar que en només tres anys havia contribuït amb la desmesurada xifra de 193.418 lliures. Aquesta càrrega impositiva i les incursions de «passants et repassants et sejourmans» en aquest territori havien oprimint de tal manera els habitants que la majoria se «sont vus obligés d'abandonner leurs maisons et de s'en aller, eux et leurs

familles, mendier leur pain».³⁹

Els assalts i els pillatges als carros de mercaderies van contribuir a l'augment de la penúria econòmica i a l'aparició de crisis de subsistència. En aquells caos com era l'economia pirinenca caracteritzada per un desequilibri crònic entre població i recursos, aquest pauperisme es va intensificar.

A tall d'exemple, els habitants de La Fitte Vovestre al mes de març del 1590 exposaven que «les pilleries et ravaiges que puis ung an est passé les herecttiques ennemis de l'eglisae catolique ont faict aud lieu, ayant pillé et sacagé les piurees habitants de sorte que les pauvres habitants dud lieu sont été reduictz en si grans pauvreté que la plus grande part d'iceulx vont querir le pain pour Dieu».⁴⁰

Aquest clima de violència, misèria i la propagació de malalties a causa del moviment de tropes va afavorir la despoblació de determinades àrees o localitats. Així, Ribennas, comunitat integrada per 160 caps de família, va quedar reduïda a 16 habitants.⁴¹ Tot i que és possible que una part de la seva població hagués mort víctima de la pesta, una altra part gens negligible hauria marxat.

Si bé alguns hugonots es van desplaçar a Gènova, Londres i Estrasburg, els protestants de la regió septentrional es van refugiar al Llenguadoc. En canvi, els

³⁷ Alexandra Capdevila, «Fugint de la misèria», 221.

³⁸ Pierre-Jean Souriac, *Une guerre civile*, 52.

³⁹ Georges Frêche, *Toulouse et la région Midi-Pyrénées au siècle des Lumières (vers 1670-1789)*, Editions Cujas, Paris, 1974, 155.

⁴⁰ Jean Lestrade, *Les Huguenots en Comminges (nouvelle série) / documents inédits publiés par l'abbé Jean Lestrade*, Impr. L. Cocharaux, Auch, 1910-11, 168v.

⁴¹ Jean Roucate, *Un Pays de La France*, 101-102.

catòlics van fugir a territori hispànic, tal com queda palesat en diverses fonts de l'època.

Així, Antoine de Montchrestien, economista francès del segle XVII, va calcular que al 1615, 200.000 francesos vivien a l'altre cantó dels Pirineus.⁴² Tot i que considerava que molts d'ells eren temporers, assenyalava com a factors explicatius les crisis agràries i les guerres civils. Aquesta situació avocava a la gent d'aquesta zona «à chercher meilleure fortune loin de chez eux, d'autant plus que l'hiver, le travail manquait dans les montagnes».⁴³

Una altra font coetània confirma l'arrelament d'aquest flux migratori. Així, en les actes dels Estats a Salies a finals del segle XVI es fa esment que «les habitants des juridictions d'Encourtiech, Riverenert, Erp, Espon, Araiz, Adichein, Ségalas, Boussan, Saint Pierre de Soulan, Dougnac, Aleu, Biert, Boussenac, Laffitte et Aulus sont une parte mortz, aultre en Espagne»⁴⁴.

Per la seva banda, un testimoni de l'època, Pierre Poussart del lloc de Camarada, exposa com: «curés et prebstres sont constraintz habandonner et laysser tout leur bien et se retirer ez villes fortes, et plusieurs aussi s'en vont en Espagne pour se sauver, voyant la force desd. ennemys».⁴⁵ Per tant, a aquest corrent migratori cal incorporar, també, l'arribada d'eclesiàstics catòlics.

⁴² Nicolas Le Roux, *Les Guerres de religion*, 371.

⁴³ Nicolas Le Roux, *Les Guerres de religion*, 371.

⁴⁴ Jean Lestrade, *Les Huguenots en Comminges*, 168v.

⁴⁵ Jean Lestrade, *Les Huguenots*, 7.

En altres casos, la documentació és més precisa i esmenta que després d'haver patit un assalt una part de la població havia decidit marxar. Així, després del setge de Marvejols «les protestants de la région septentrionale se sont réfugiés en Languedoc. Les catholiques eux-mêmes délaissant leurs villages se retirent en Espagne ou aultres pays éloignés pour y vivre avec plus de franchise et de soulagement».⁴⁶ I quan Croux, diòcesi de Let, va ser incendiada el 1573, «les habitants qui ont survécu se réfugient en Espagne».⁴⁷

Malgrat que dissortadament la documentació no recull les causes per les quals els nouvinguts francesos van marxar dels seus llocs d'origen, tant la cronologia de la seva presència en les partides de matrimoni com la cronologia de les seves arribades a terres hispàniques revela un major nombre de gals durant els anys d'aquest conflicte civil i religiós. L'anàlisi de la procedència geogràfica dels nuvis palesa que la major part procedia de zones catòliques.

Per tant, tenint present la informació aportada per les fonts coetànies, cal considerar que molts d'ells haurien marxat de França per fugir de les persecucions religioses, la violència i la misèria causada per la guerra. En aquest cas, es planteja un interrogant que es tractarà de respondre en l'apartat següent: es tractava d'una migració protagonitzada per catòlics o hi va haver en les seves files presència hugonota.

⁴⁶ Jean Roucate, *Un Pays de La France*, 101-102.

⁴⁷ Janine Garrisson, *Protestants du Midi*, 218.

3. El perfil religiós de l'immigrant francès

Si fins a mitjan segle XVI el risc de la difusió del pensament luterà era vist com quelcom llunyà, el descobriment d'un focus protestant a Valladolid i a Sevilla el 1557 i el 1558 i el temor que aquests plantejaments doctrinals arrelessin entre la població autòctona va generar preocupació.⁴⁸

El constant degoteig de població francesa cap a terres hispàniques va provocar que es temés que entre els immigrants s'infiltrés algun protestant disposat a difondre la doctrina calvinista. La intercepció de francesos que portaven llibres luterans va contribuir a intensificar aquestes pors.

Es en aquest context que van proliferar les mesures repressives i de control ja esmentades abans, com ara la creació de noves diòcesis a les zones frontereres o amb una població morisca important per tal d'enquadrar millor la població i vetllar pel manteniment de la fe, la interdicció dels súbdits de la corona d'Aragó d'anar a estudiar a les universitats estrangeres, la prohibició que els oriünds del regne de França poguessin ensenyar al 1568, l'obertura d'expedients d'informació de solteria i viduitat als aspirants a matrimoni a partir de 1577 al bisbat de Barcelona i al 1591 al de Vic, l'establiment de mesures de control davant la circulació de llibres, la interdicció als clergues francesos d'administrar els sagraments el 1584. D'altres de caire més local com ara la crida del batlle de Mataró a l'any 1581, que cap gascó o francès o de la dominació del rei

de França que no tingui casa parada, porti armes o el veto a l'exercici de càrrecs municipals a Sabadell el 1609 per citar-ne algunes.

Amb la publicació del primer índex de llibres prohibits el 1551 s'imposava un control ferri sobre el pensament i es castigava la difusió o la possessió d'exemplars contraris a la religió o als bons costums. Els índexs van ser actualitzats regularment i se'n van arribar a publicar sis entre els segles XVI i XVII. A més, tot text imprès havia de passar la censura prèvia de les autoritats reials.

En alguns casos aquests temors tenien un cert fonament. Per exemple, amb motiu del seu pas per Agen, al 1565, Carles IX de Valois, rei de França, va ordenar tirar al riu Garona «más de veinte cargas de libros hereges», impresos a Ginebra.⁴⁹ Algunes d'aquestes obres estaven escrites en castellà i segurament eren destinades a terres hispàniques. Vuit anys més tard, es van requisar llibres prohibits a un mercader del comtat de Foix que es dirigia a la península a través de la val d'Aran.⁵⁰

Els capellans d'origen francès que entre finals del segle XV i les acaballes del segle XVI es van establir a terres catalanes, també, van ser objecte de controvèrsia. Molts d'ells havien obtingut l'arrendament d'algun benefici eclesiàstic i fins i tot exercien de vicaris o de rectors en alguna parròquia. Es calcula que al segle XVI dues terceres parts dels sacerdots conductius de l'àrea del bisbat d'Urgell

⁴⁸ Michel Boeglin, «Luteranos franceses en la España de los Austrias. Aspectos culturales de un conflicto religioso», *La cultura del otro: español en Francia, francés en España*, Universitat de Sevilla, Sevilla, 2006, 118-132.

⁴⁹ Serge Brunet, «"¡Algo de Español en las entrañas!". La influencia de España entre los católicos del suroeste de Francia durante las Guerras de religión», *Obradoiro de Historia Moderna*, núm. 16, 143-160.

⁵⁰ Serge Brunet, «"¡Algo de Español en las entrañas!" », 143-160.

procedien, preferentment, dels bisbats de l'Alvèrnia i el Massís Central.⁵¹

A Terrassa es va denunciar la conducta dels religiosos gals per haver-los vist jugant, portant armes o vivint en concubinat.⁵² Joan Grafella, capellà del bisbat de Tarba i vicari de Rocafort, fou acusat de luteranisme pel Tribunal del Sant Ofici barceloní.⁵³ Per tot plegat, a mitjan segle XVI el bisbe d'Urgell va determinar que no es concedissin més dispenses als capellans francesos, ja que «no es de nuestra voluntad que haya allí personas que den mal ejemplo ni que sean de naciones estrañas, de donde procede muchas eregías y supersticiones».⁵⁴

En realitat, els francesos van ser un dels col·lectius més perseguits pel Tribunal del Sant Ofici pel temor que poguessin esdevenir una quinta columna per a la propagació del pensament protestant. Segons Blázquez, dos de cada deu encausats eren d'origen gal i van sobresortir en aquells delictes relacionats amb el protestantisme, proposicions, paraules i la tinença de llibres prohibits.⁵⁵ Tot plegat va afavorir l'assimilació entre francesos, luterans i hugonots. Quan de fet aquest protestantisme era fonamentalment calvinista i no luterà.

Cal puntualitzar que la major part dels processos oberts per luteranisme al

⁵¹ Enric Moliné, «Els sacerdots francesos al bisbat d'Urgell (segles XIV XVII)», *Urgelia*, 1988-1989, 365-403.

⁵² Ismael Almazan, «Els immigrants francesos al Vallès Occidental: el profit i la por», *Terme*, núm. 7, 31-39.

⁵³ Archivo Histórico Nacional [=AHN]. Inquisició, llibre 730.

⁵⁴ Enric Moliné, «Els sacerdots francesos», 365-403.

⁵⁵ Juan Blázquez, «Catálogo de los procesos inquisitoriales del Santo Oficio de Barcelona», *Espacio, Tiempo y Forma*, IV/3, 11-158.

Tribunal del Sant Ofici de Barcelona van tenir lloc entre 1571 i 1575, fet que coincideix amb l'esclat de la tercera i la cinquena Guerra de religió a França.

Tanmateix, davant la proliferació de casos de luteranisme entre el col·lectiu francès, cal plantejar-se quin era el comportament o tret distintiu pel qual el poble i la Inquisició podien identificar de manera unívoca que s'estava davant un cas de protestantisme. Sens dubte, les possibilitats de poder-lo reconèixer es complicaven, si es té en compte que no existien tractats sobre teologia luterana traduïts al castellà. D'aquesta manera, es tendia a prioritzar la persecució física a la refutació intel·lectual, ja que si se seguia aquesta última línia s'havien de citar textos luterans, la qual cosa podia comportar que els catòlics els poguessin llegir i, per tant, es contribuïa a difondre'n les idees i pensaments.

Majoritàriament es va acusar de luteranisme aquelles persones el comportament o les afirmacions de les quals hi eren assimilats superficialment o se sabia que havien tingut contacte estret amb la religió reformada, però en molts casos no només no n'eren, sinó que en desconeixien el seu corpus doctrinal. Malgrat tot, a mitjan segle XVI la Inquisició va fer un intent per sistematitzar aquells aspectes del dogma catòlic que el protestantisme rebutjava.

La teologia calvinista fonamentada en la única autoritat dels textos bíblics no reconeixia més que els dos sagraments recollits al Nou Testament: el baptisme i la santa cena. Aquest darrer se celebrava quatre vegades a l'any: per Nadal, Pasqua, Pentecostes i al setembre sota la forma de la comunió amb les dues espècies.

Els protestants es distingien per negar l'existència del purgatori, s'oposaven que es resés als sants i a la Verge, no reconeixien l'autoritat pontifícia, ni les seves butlles, consideraven innecessari el celibat eclesiàstic, es negaven a confessar-se davant d'un clergue, no seguien els dies d'abstinència ni tan sols durant la Quaresma, i no reconeixien la presència real de Crist a l'eucaristia. Tot plegat va propiciar que qualsevol francès que defensés públicament qualsevol d'aquests punts fos considerat com a seguidor de las «cosas de la secta de Lutero».

Per exemple, després d'haver escoltat el sermó del rector un diumenge de Quaresma, Antoni del Pex, oriünd del regne de França i establert a Vilassar, havia afirmat «que no creya que la Virgen Maria fuese virgen antes del parto y después del parto».⁵⁶ En un altre procés, es denunciava a un immigrant francès per haver expressat els seus dubtes sobre la presència de Jesucrist en l'eucaristia. Els testimonis aportats certificaven que Joan de la Cheyla, pastor de bous del bisbat de Càors, havia afirmat que «Dios estaba también al fuego (...) y que no baxaba del cielo a la hostia consagrada ni estaba en ella sino por figura porque diziéndose quatro o cinco missas a un mismo tiempo no podía estar en toda».⁵⁷

En altres casos es denunciava més d'un punt doctrinal. Joan de Espuche, sastre francès, havia expressat que «el Papa únicamente se preocupaba por enriquecerse y los eclesiásticos de

putejar». Per acabar de complicar la seva situació havia assenyalat que «los luteranos fundamentaban su vida moral y material en la verdad que eran las Sagradas Escrituras y precisaba que la paz verdadera residía en el propio hogar estando bien con uno mismo siendo innecesario el desplazarse en los templos, ya que se podía rezar a Dios desde casa».⁵⁸

A les darreries del segle XVI, Francesca Garta oriünda de Comenge va ser acusada de conèixer els salms dels hugonots i d'haver servit a un hugonot a França.⁵⁹ Al 1570, Pierris Paultra, tender de França, va ser denunciat per cantar els salms com els luterans i per portar-los escrits de l'Hexàgon.⁶⁰

Amb tot, cal preguntar-se fins a quin punt molts d'aquests processats se'ls podria qualificar de luterans i si havien tingut accés a un adoctrinament o senzillament pel fet d'haver entrat en contacte en algun moment de la seva vida amb protestants coneixien quelcom molt vague o superficial del seu pensament. Cal tenir en compte que el perfil d'immigrant francès arribat a terres catalanes als segles XVI i XVII corresponia al d'una persona sense formació, ni inquietuds intel·lectuals, que es dedicava a les tasques del camp o a la menestralia.

En realitat, molts d'aquests problemes s'expliquen pel medi d'on provenien aquests nousvinguts. De la lectura dels processos es desprèn que en alguns casos els nousvinguts havien tingut un contacte inicial amb el protestantisme durant la infantesa, però que els desplaçaments per

⁵⁶ Benet Oliva, *El Plet de l'escó : una microhistòria sobre les comunitats locals, el règim senyorial i la Contrareforma a la Catalunya del 1600*, Caixa Laietana, Mataró, 2007, 97.

⁵⁷ AHN. Inquisició, llibre 730.

⁵⁸ AHN. Inquisició, llibre 730.

⁵⁹ AHN. Inquisició, llibre 730.

⁶⁰ AHN. Inquisició, llibre 730.

motius de feina a altres indrets de França que eren catòlics els havien allunyat de la religió dels seus pares.

Així, en el seu procés inquisitorial, Joan Blanxart de Montalban exposava que els seus pares li havien ensenyat la doctrina luterana, a no adorar les imatges ni les creus ni a confessar-se i que havia rebut la cena tres o quatre vegades. Amb motiu de la mort dels seus pares quan ell tenia 10 o 11 anys, havia marxat a altres llocs de l'Hexàgon que eren catòlics. A partir d'aleshores havia començat a confessar-se i a combregar i fins tot explicava que havia fet una peregrinació per adorar l'apòstol Sant Jaume.⁶¹ Un altre cas força il·lustratiu és el de Miquel Guixoles de Foix que declarava ser hugonot com els seus pares i que havia vingut amb la voluntat de convertir-se al catolicisme.⁶²

La trajectòria de Pere Lafuas resulta, també, molt interessant. Declarava que havia sigut hugonot fins feia dos anys quan havia marxat de casa dels seus pares per anar a treballar en alguns llocs de confessió catòlica com a paraire. Allà explicava que arran de la comunicació que havia tingut amb els catòlics s'havia començat a aficionar per aquesta religió i havia pres la determinació de convertir-se al catolicisme després de llegir un llibre de memòria espiritual que hi havia a la casa del seu amo. Ara bé, quan havia tornat a casa dels seus pares i els havia explicat la seva voluntat l'havien fet fora i fins i tot un germà i un cosí l'havien perseguit.⁶³

Tot i que teòricament els matrimonis mixtes van ser prohibits, a la pràctica van esdevenir recurrents. Durant les dues

primeres dècades del segle XVII van ser habituals aquest tipus d'unió especialment entre dones catòliques que maridaven amb hugonots.⁶⁴ A tall d'exemple, Pierris Cartues de Rius exposava que el pare era hugonot i la mare i els dos germans catòlics i que ell havia viscut com a luterà i volia intruir-se com a catòlic.⁶⁵ Un altre cas força il·lustratiu és el d'Isach Andres de Montalban que declarava que havia vingut per convertir-se al catolicisme.⁶⁶ Fins aleshores havia estat calvinista i explicava que inicialment els seus pares havien sigut catòlics i que després s'havien convertit al calvinisme. Ell havia nascut quan ja eren calvinistes motiu pel qual havia estat batejat segons aquest ritus.

Encara un altre procés evidencia fins a quin punt els immigrants francesos arribats a terres catalanes tenien una formació religiosa més laxa. Roque Bascau d'una localitat pròxima de Montpeller afirmava que el seu pare era hugonot i la seva mare catòlica.⁶⁷ El pare l'havia batejat segons el ritus hugonot i li havia ensenyat que no hi havia purgatori, que la mare de Jesucrist no era verge abans i després del part, que no s'havia de reverenciar a la creu ni a les imatges, que no s'havia de confessar els pecats al sacerdot, sinó a Déu i que no hi havia sagraments. Per la seva banda, la mare l'havia alligonat en la doctrina catòlica. Li havia explicat que si no era catòlic romà aniria a l'infern, que s'havia de tornar a batejar segons el ritus catòlic i que havia de seguir i creure tot allò que estipulava l'església catòlica. Fruit d'aquesta convivència tan estreta entre aquestes dues religions, Bascau hauria fet

⁶¹ AHN. Inquisició, llibre 733.

⁶² AHN. Inquisició, llibre 733.

⁶³ AHN. Inquisició, llibre 732.

⁶⁴ Nicolas Le Roux, *Les Guerres de religion*, 360.

⁶⁵ AHN. Inquisició, llibre 733.

⁶⁶ AHN. Inquisició, llibre 732.

⁶⁷ AHN. Inquisició, llibre 735.

seves determinats aspectes d'ambdues religions que més li agradaven donant lloc a una mena de sincretisme religiós.

Tot i la proliferació de denúncies als francesos per professar el protestantisme o per allunyar-se de l'estricta ortodòxia catòlica, cal afirmar que la religió reformada difícilment va esdevenir un perill. La major part dels arribats a terres hispàniques eren catòlics o protestants que volien convertir-se al catolicisme. El problema rau en què provenien d'un ambient religiós més relaxat on malgrat les tensions la convivència entre catòlics i hugonots era més estreta i fins i tot tal com s'ha exposat en alguns casos havien tingut algun contacte al llarg de la seva vida amb el pensament i la doctrina luterana. Tot plegat contrastava amb la rigidesa de la doctrina catòlica imperant a la Monarquia Hispànica.

Si els expedients matrimonials dels francesos mostren que la totalitat dels nouvinguts eren catòlics i que es confessaven i combregaven assíduament, els processos inquisitorials palesen que molts dels immigrants eren luterans. Davant aquesta aparent contradicció i a tenor de la informació aportada per les mateixes fonts consultades i les cròniques de l'època cal concloure que si bé la major part dels francesos eren catòlics, alguns d'ells havien tingut contacte amb el protestantisme o en algun moment de la seva vida havien professat aquesta religió. Cal pensar que difícilment un hugonot s'hauria atrevit a posar els peus a la Monarquia hispànica que s'havia convertit de la mà de Felip II en el paradigma de la Contrareforma i de l'ortodòxia catòlica.

Precisament, a causa de la influència del protestantisme, els desagradava deter-

minats aspectes de l'església hispànica com la butlla de la croada. Respecte aquest punt s'estima que al conjunt de la Corona d'Aragó més de 100 luterans van ser acusats per menystenir aquesta butlla i segurament d'aquests acusats només una petita minoria se'ls podria qualificar d'autèntics luterans. Per exemple, un barber francès va assenyalar que l'esmentada butlla «constituïa un abuso que en França no lo hay».⁶⁸

Aquests recels s'agreujaven quan es disposava de proves fefaents de que alguns d'ells havien pogut tenir qualsevol contacte amb els hugonots. En canvi, els anglesos que també eren protestants no van ser objecte d'aquesta persecució. En aquest cas, la Inquisició no els considerava un perill, ja que difícilment es relacionaven amb les classes populars a diferència dels francesos que van esposar-se amb catalanes.

4. Conclusions

Un dels testimonis aportats per Pere Gimel, treballador de Llemotges, en el seu expedient matrimonial declarava que mai havia sentit dir que Gimel volgués tornar al seu lloc d'origen, ja que d'on és originari hi ha luterans i «no se diu missa ni y a esglésies».⁶⁹ Malgrat que dissortadament la documentació no esmenta els motius de la migració, en alguns casos com aquest es fa referència explícita a la situació en què es trobava la seva localitat d'origen i es pot deduir quina hauria estat la causa de la seva marxa. Així doncs, aquest expedient matrimonial confirma fins a quin

⁶⁸ William Monter, *La otra inquisición. La inquisición española en la Corona de Aragón, Navarra, el País Vasco y Sicilia*, Barcelona, Crítica, 1992, 287.

⁶⁹ ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 41. Pere Gimel del bisbat de Llemotges amb Elisabet Bassia de Mataró. 1596.

punt la propagació del protestantisme i les Guerres de religió van afavorir l'arribada de francesos a terres catalanes.

Tradicionalment, la historiografia ha passat de puntetes sobre les raons de la immigració francesa i en aquells casos que hi ha fet esment ha insistit en la motivació econòmica: la necessitat de fugir d'un context de pauperisme i misèria. Amb tot, en el decurs d'aquest treball s'ha posat de relleu com en el si de la immigració francesa_ tal vegada caldria parlar més de migracions que de migració_ hi va confluïr un flux humà que fugia dels estralls causats per les Guerres de religió.

La historiografia francesa ha estudiat aquest conflicte des del punt de vista religiós, militar, polític i econòmic. Però, condicionada per la manca d'informació de les fonts ha obviat les migracions causades per aquesta guerra i en aquells casos que s'hi ha fet referència s'ha considerat que eren de caire temporer.

Tanmateix, l'estudi de la documentació generada en la societat d'acollida ha permès posar de relleu que en aquest tipus de migració hi havia una vocació d'arrelament i d'integració. Els nouvinguts van marxar dels horrors de la guerra amb la voluntat de començar una nova vida a l'altra banda dels Pirineus. Molts d'ells van contraure matrimoni en noies del país donant lloc a nous llinatges.

El buidatge dels llibres de casament ha palesat una major presència gala en els anys d'aquest conflicte i el càlcul de la cronologia de les seves arribades ha revelat que el període de màxima afluència va coincidir en aquests anys més convulsos. Igualment, l'anàlisi de la procedència geogràfica ha posat de relleu que la major part eren originaris de

Comenge, i, en menor mesura, de Càors, Rius i Lombés.

La consulta de les fonts coetànies i la bibliografia francesa sobre aquest conflicte religiós ha evidenciat que la major part de les zones d'origen dels esposats al Maresme eren catòliques i que havien patit amb especial virulència els estralls causats per aquesta guerra.

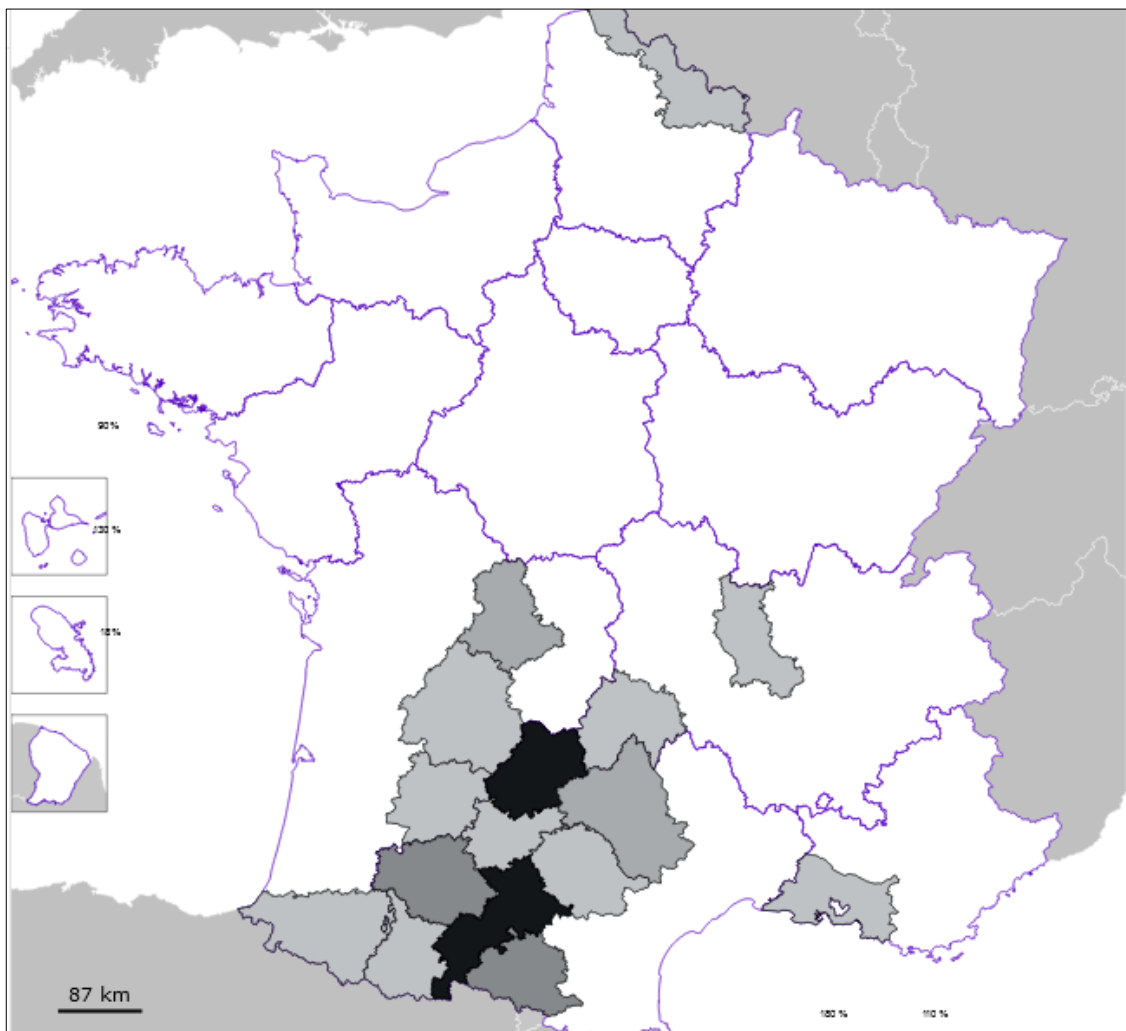
Ara bé, si gairebé tots provenien de zones catòliques i en els expedients matrimonials es presenten com a uns catòlics exemplars, cal interrogar-se per quin motiu el Tribunal del Sant Ofici els va tenir en el seu punt de mira. En el decurs d'aquesta ponència, s'ha mostrat que malgrat ser catòlics molts d'ells havien tingut contacte amb la religió reformada, ja sigui perquè en un moment de la seva vida havien professat el calvinisme, ja sigui perquè havien conviscut amb hugonots o eren originaris de zones protestants. Precisament, s'ha pogut observar que una part dels acusats de luterans pel Tribunal del Sant Ofici procedia de Montalban, Tolosa o Montpeller; unes àrees de fort arrelament protestant.

Aquest contacte tan estret hauria afavorit que segurament assimilessin algunes de les seves idees com el rebuig a la butlla papal, el seguiment del sagrament de la cena o la reticència a confessar-se davant un sacerdot. Aquest tarannà més aperturista i laxa contrastava amb el rigor de l'ortodòxia catòlica imperant a la Monarquia hispànica que s'havia erigit en el paradigma de la Contrareforma catòlica. En definitiva, l'estudi d'aquest corrent humà de la segona meitat del segle XVI confirma fins a quin punt els Pirineus han esdevingut al llarg de la història no només un lloc de pas, sinó una porta a

l'esperança i el refugi pels habitants d'una i altra banda de l'Albera que fugien de les guerres i les persecucions. En aquest cas i contràriament al que succeirà temps a venir, el sud va esdevenir pels veïns del nord el seu abric protector i una terra d'oportunitats.

ANNEX

Mapa dels departaments de procedència dels nuvis casats al Maresme entre mitjan segle XVI i 1620

Font: *Llibres de matrimonis d'Alella, Arenys de Mar, Arenys de Munt, Argentona, Cabrera, Canet de Mar, Dosrius, Malgrat, Òrrius, Premià, Sant Andreu de Llavaneres, Teià, Tordera i Vilassar.*